

HISTORIA LUBI SIĘ POWTARZAĆ, TEATR PRZYSZŁOŚCI PATRZY W PRZESZŁOŚĆ

Ciekawość ludzka powoduje, że przyszłość jest celem badań wielu naukowców i tematem rozlicznych opracowań naukowych. Spekulacje dotyczące tego co niesie przyszłość, tego co będzie, a czego nie będzie są podstawą ludzkich decyzji i dążeń. Takie spekulacje prowadzone są w każdej dziedzinie życia, nie pomijając losu sztuk teatralnych oraz architektury teatru, która obejmując zarówno funkcję i formę architektoniczną wyraża charakter dzieł tam wystawianych, a w konsekwencji, kierowana jest potrzebami społecznymi, wymaganiami repertuarowymi, możliwościami technologicznymi i mówiąc kolokwialnie – modą.

Dr. Kevin Brown z Katedry Teatru na Uniwersytecie Missouri w Columbii, autor wielu publikacji dotyczących teatru rozumianego zarówno jako budynku, ale także jako urzeczywistnienia słowa na scenie zafascynowany jest przyszłością tej właśnie formy twórczości artystycznej, szczególnie w obliczu innowacyjnych audiowizualnych. Jego analiza tego co ma nastąpić często wywodzi się ze studiów historii teatru „wyodrębnionej z historii literatury, gdzie była utożsamiana z historią dramatu, wyodrębniając się równocześnie także z historii sztuki, gdzie stanowiła część historii architektury i historii malarstwa, oraz z etnologii i etnografii, gdzie identyfikowano ją z historią obrzędów”¹ oraz z cyklicznego charakteru ludzkich działań. Dr. Brown stworzył i opublikował listę powodów, dla których według jego spekulacji, pomimo wielu przepowiedni o jego nieuniknionej zagładzie, teatr będzie nie tylko istniał, ale będzie zajmował jeszcze bardziej istotne miejsce w przyszłości człowieka. Na stworzonej przez niego liście znalazły się takie aspekty teatru jak utwierdzenie widza we własnej ludzkości, samoekspresja, samopoznanie, poznanie historii, poznanie ludzkiego ciała, poznawanie poprzez globalizację, samokontrola, inicjowanie zmian społecznych, edukacja i kreatywność². Czy faktycznie wymienione wyżej powody są wystarczające, aby uchronić tę, często uważaną za archaiczną, formę sztuki od zagłady? Czy historia może świadczyć o tym, jak trwała i oporna jest sztuka teatralna i zagwarantować nie tylko przetrwanie, ale i ewolucję teatru i jego architektury?

Dr. Brown, choć jest współczesnym autorem, wydaje się nie brać pod uwagę tego, że rozwijająca się technologia oferuje widzowi dużo szerszy zakres możliwości spełniania zadań zawartych w wymienionych przez siebie punktach, eliminując ograniczenia stawiane przez żywe przedstawienie. Żywe przedstawienie teatralne w dzisiejszych czasach, choć oczywiście spełnia wyżej wymienione zadania, w porównaniu z formami rozrywki opartych na technologii, robi to co najmniej

dr inż. arch. Ewa Grabowski, studia: Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej, University of Tennessee, Arizona State University, obecnie samodzielna praktyka projektowa – Phoenix, Arizona, Stany Zjednoczone.

¹ J. Adamski, 2000. Wstęp do Teatrolologii. Tower Press, Gdańsk, s. 5.

² K. Brown. The Top Ten Reasons Why Theatre is Still Important in the Twenty-First Century. internet: National Conference.

nieudacznie. Dlatego współczesny teatr nie wychodzi poza sferę kaprysu widowni, tym samym nie odbiegając od roli, którą pełnił podczas dużej części swojej historii, kiedy to jako forma sztuki, istniał nie tylko dla kapryśnych elit, ale przede wszystkim dzięki nim. Jako dzieło architektury, miał za zadanie przyciągać widza, zapewniać wygodę i bezpieczeństwo oraz rozkocharać w sztukach teatralnych eleganckim wyrefinowaniem czy modnym stylem. Dlatego też, tak jak to było zapisane na kartach historii istnienia teatru, zarówno jego forma artystyczna jak i architektura, w pogodni za przyszłością, często wyprzedzając myślenie specjalistów, przechodziły i przechodzą transformacje, adaptując swą historię do nowo zaistniałych realiów, stale jednak pozostając w sferze kaprysu elit czy to intelektualnych, czy ekonomicznych.

Jak już wspominałam historia teatru sięga daleko w otchłanie ludzkiej przeszłości. Gdzie było społeczeństwo tam był teatr, w różnych formach i etapach rozwoju, ukazywanie fantastycznego świata naszej wyobraźni zawsze towarzyszyło ewolucji ludzkości. Dlatego odnoszenie się do sztuk teatralnych jako do sztuk ginących nie może być dalsze od rzeczywistości, potwierdzonej przez historię i umiejętność metamorfozy tej dziedziny. Na przestrzeni wieków drewniane, półokrągłe, otwarte widownie teatralne z czasem stały się trwałymi kamiennymi okrągłymi lub owalnymi strukturami, zapisanymi w odległej historii starożytnego świata. W okresie średniowiecza zarówno scena, jak i widownia, stopniowo zostały zakryte i zaczęły przekształcać się w budynek. Sceny i widownie powstawały w obszernych pomieszczeniach, w krużgankach oraz galeriach. Nadal al fresco, nadal korzystając ze światła dziennego, teatr przemieszczał się, a wraz ze sobą zabierał ludzką historię i dary kultury. Dlatego arystokraci oraz miłośnicy sztuki chlubili się goszczeniem teatrów z całego świata, tym samym szerząc wiadomości o świecie, jego różnorodnych kulturach, obyczajach, tradycjach i historii. W miarę rozwoju zarówno teatru, jak i cywilizacji rosły wymagania widzów. Coraz bardziej wyszukane kostiumy, muzyka i pełna fantazji zmienna sceneria spowodowały, że architektura teatru wymagała kolejnych transformacji, inspirowanych nie tylko międzynarodowymi przykładami ale, i potrzebami sanitarnymi, akustycznymi, funkcjonalnymi i rozmiarowymi. Odpowiedzią na zagrożenie pożarowe było wprowadzenie stalowej kurtyny, światło elektryczne dało możliwości kreowania coraz bardziej fantastycznych przedstawień, balkony to rezultat zastosowania nowych materiałów budowlanych, a porte-cachère zmieniła fasadę, umożliwiając dostarczenie widzów do wejścia bez narażania ich na kaprysy pogody. Pomimo że projektowanie teatrów istniało w architekturze jako istotna dyscyplina ich budowie czasem stawały się ogromnymi kompleksami teatralnymi a czasem podupadały, odchodząc w zapomnienie lub odświeżając istniejące wcześniej budowle. Ich historia nie jest pozbawiona perturbacji i niepewności - niepewności, która określa przyszłość dzisiejszego teatru i jego architektury. Nowe awangardowe koncepcje wynikające z reformy teatru odchodzą od modelu sceny pudełkowej i tradycyjnej architektury teatralnej ostatnich stuleci, kierując się w stronę koncepcji eksperymentalnego bauhausowskiego teatru i ulegając nowym technologiom i koncepcjom artystycznym (rys. 1).

W Stanach Zjednoczonych tradycja europejskiego teatru ma głębokie, choć ograniczone korzenie. Główna jego siedziba mieści się w Nowym Jorku i dzieli się na Broadway, Off-Broadway oraz Off-Off-Broadway. Nawet w tym prężnym centrum kulturalnym, piękne, szczegółowo zaprojektowane wykwinne wnętrza i klasyczny układ dawnych teatrów, wyposażone w sprzęt napędzający scenę,

Rys. 1. Schemat teatru starożytnego, średniowiecznego oraz współczesnego [<https://www.britannica.com/art/theater-building/Developments-of-the-Renaissance>]

Fig. 1. Diagram of ancient, medieval and contemporary theatre [<https://www.britannica.com/art/theater-building/Developments-of-the-Renaissance>]

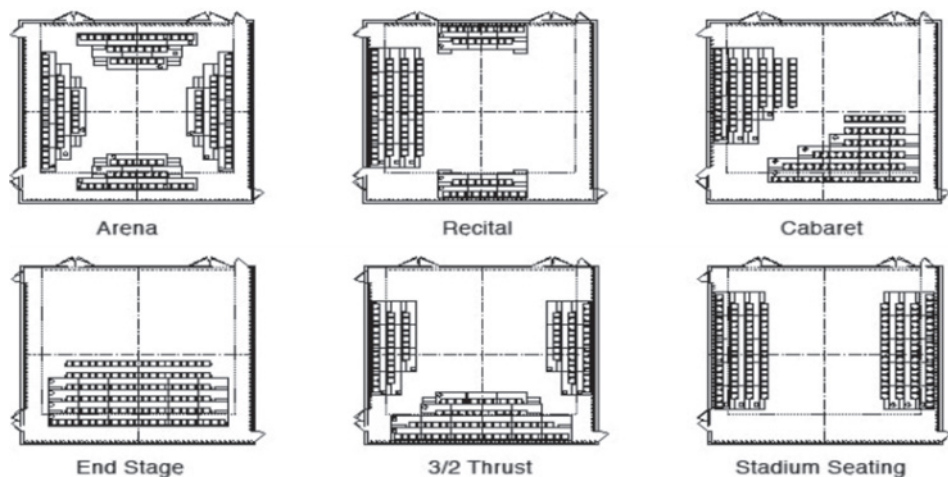
Rys. 2. Przykłady korporacyjnej architektury teatru w USA [<https://www.curbed.com/2017/3/15/14927584/best-theater-concert-opera-united-states>]

Fig. 2. Examples of corporate architecture of theater in the USA [<https://www.curbed.com/2017/3/15/14927584/best-theater-concert-opera-united-states>]

pozwalający na spektakularnie ambitne przedstawienia, nie potrafili oprzeć się postępom technologicznym i wprowadzeniu na przykład bioskopu (projektora), umożliwiającego dodatkowo zróżnicowanie repertuaru. I podobnie jak w bardziej odległej przeszłości, nowy wynalazek stał się zarówno zgubą, jak i zbawieniem dla wielu budynków teatralnych. Dzięki technologii, amerykańskie teatry, wiele z nich w stylu Hollywood przekształcone w centra teatralno-kinowe rozwijały się w zaskakującym tempie, inspirując dalsze zmiany w projektowaniu ich przestrzeni. Jednak z czasem, nawet ich blask i blichtr nie był w stanie oprzeć się magii jeszcze nowszej technologii – telewizji. Wszechdostępna skutecznie (choć jak widzimy dzisiaj, tymczasowo) wypierała tradycyjne formy teatru. Dlatego w latach 60. i 70., duża część istotnych projektów teatrów były częścią projektów kulturalno-społecznych, w których teatr zintegrowany w wielofunkcyjne centrum społeczne otoczony był innymi funkcjami takimi jak biblioteka, muzeum, centrum sportowe czy handlowe. Przeprowadzane współcześnie w teatrze eksperymenty funkcjonalne, jego nowe układy oraz wielofunkcyjność centrów kulturalno-społecznych zawierających budynek teatru doprowadziła do swego rodzaju przeprojektowania określanego mianem pozbawionej charakteru „architektury korporacyjnej”. Ta, ujednolicająca, utożsamiana z reprezentowaniem kluczowych właściwości i funkcji całego kompleksu, jednakże pozbawiona charakteru różnicującego poszczególne jego funkcje, stała się podstawą wielu nowych projektów teatrów (rys. 2).

Takie kompleksy stworzyły nowe możliwości dla architektury teatru, rozposzczniając pojęcie „zmiennj przestrzeni teatralnej” oraz wprowadzając zmiany nie tylko formalne, ale i funkcjonalne: nowe ułożenie audytorium odchodzące od tradycyjnych układów – projektowano teatry, nawiązujące do starożytności, w których widownia otaczała nieograniczoną mostem portalowym scenę – en rond (theater in the round), w stylu dziedzińca herbacianego (teacourtyard-style)³ czy też z szeroką jednostronną sceną estradową i takie eksperymenty widzimy do dzisiaj. Użycie nowych systemów stawia coraz to większe wymagania budżetowe i wiąże się ze sceptycyzmem aktorów, inscenizatorów a czasem nawet i widzów (rys. 3).

Niewielki budynek w centrum Phoenix, przez kilka dekad poddawany był wyżej opisanym perturbacjom. Dwuletnia budowa nowoczesnego teatru Orpheum z widownią mogącą ugościć aż 1364 widzów, w centrum młodego, lecz pręźnie rozwijającego się miasta Phoenix, którego ówczesna liczba mieszkańców nie przekraczała 40,000, rozpoczęła się w 1927 roku. Był to swego rodzaju spremedytowa-

Rys. 3. Rodzaje układów scen teatralnych [skyscrapercity.com <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1434357&page=229>]

Fig. 3. Types of arrangements for theater scenes [skyscrapercity.com <https://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1434357&page=229>]

ny manewr urbanistyczny, mający na celu ocalenie centrum miasta. Centralnie zlokalizowany, nowo powstały teatr, miał za zadanie zwiększenie siły grawitacyjnej w stronę centrum.

Orpheum zaprojektowany oryginalnie, aby gościć modne w ówczesnych latach przedstawienia vaudeville, przez architektów Lescher & Mahoney oraz Hugh Gilbert, w stylu hiszpańskiego gotyku i baroku, mógł pochwalić się bogatym w zdobienia i złocenia wnętrzem, zawierającym elementy tradycyjnych hiszpańskich elewacji zewnętrznych. Celem architektury teatru było stworzenie iluzji, że przedstawienia doświadczane są “al fresco”, wewnątrz krużganka hiszpańskiej willi, pod niebem mieniącym się różami i pomarańczami pustynnego zachodu aż po rozgwieżdżoną czerń nocy. Teatr miał nawiązywać do tradycji minionych stuleci (rys. 4).

³ Xu, Chengbei, 2012. Peking Opera, Cambridge University Press, New York, s. 20

Rys. 4. Orpheum Theater [phoenixconventioncenter.com <https://www.phoenixconvention-center.com/orpheum-theatre>]

Fig. 4. Orpheum Theater [phoenixconventioncenter.com <https://www.phoenixconvention-center.com/orpheum-theatre>]

Atrakcyjny klimat południowego zachodu Stanów Zjednoczonych, tania ziemia, prężnie rozwijające się miasto oraz stopniowa popularyzacja klimatyzacji spowodowały, że Phoenix systematycznie pobijało rekordy wzrostu, pochłaniając ogromne przestrzenie parterową zabudową i rozpraszając mieszkańców z daleka od miejskiego centrum. I tak Orpheum stał się wielokrotną ofiarą ekspansywnego rozwoju miasta. Przewaga zabudowy parterowej miała niewątpliwy wpływ na urbanistyczny kształt i funkcjonowanie miasta; mieszkańców Phoenix przybywało, a Orpheum był coraz częściej pusty.

W 1940 roku, aby ratować piękny obiekt, Paramount Pictures kupiło Orpheum i bez wprowadzania zmian wystroju widowni scenę zastąpił ogromny ekran kinowy elegancko obramowany piękną oryginalną kurtyną. Niestety nawet magia technologii srebrnego ekranu nie była w stanie przeciwdziałać sile odśrodkowej dezurbanizacji potężnej z rozwojem telewizji. Teatr ponownie podupadł i wykupiony przez meksykańską rodzinę Corona, przez kilka dekad używany był jako meksykańskie centrum kulturalne. Piękne historyczne wnętrze pomalowane zostało na czarno, aby nie konkurować z odbywającymi się w nim wydarzeniami.

W Stanach Zjednoczonych, w nowych miastach takich jak Phoenix, tak jak kino wyparło niegdyś vaudeville, telewizja skutecznie zerodowała widownie kinową. Migracja poza centrum i stale rosnąca popularność telewizji przyczyniły się do nietypowej ewolucji przestrzeni teatralnej, która z centralnego punktu przeniósł się do podmiejskich domów. Zamiast przemieszczać się do teatru, „widzowie” zasiedli przed nieustannie rosnącymi i ulepszanymi ekranami telewizyjnymi oglądając nie tylko produkty kinematograficzne, ale i niegdyś elitarne przedstawienia takiej jak teatr, balet czy opera. Początkowo umieszczone w domowych salonach, a w miarę rozwoju technologii audiowizualnych oraz realistycznych gier komputerowych przeniesione do uważnie zaprojektowanych kin domowych czy domowych pomieszczeń rekreacyjnych możliwości technologiczne zakotwiczyły widzów w wygodnych fotelach, powodując, że dla wielu architektura teatru przestała istnieć, a raczej stała się architekturą domu czy nawet jedynie kina domowego.

Rosnąca konkurencja powoduje, że współczesny teatr, oprócz wysokiej jakości przedstawienia musi charakteryzować się unikatowym doświadczeniem wynikającym nie tylko z jakości przedstawienia, ale także z jakości przestrzeni i formy obiektu. Oprócz przeżycia kulturalnego musi zapewnić znaczące doznanie archi-

tektoniczne pozwalające na wyrwanie widza z komfortowych poduch fotela kina domowego, salonu telewizyjnego czy też pokoju dziennego, gdzie większość społeczeństwa doświadcza współcześnie kina oraz rzadziej – teatru. W nowych miastach amerykańskich, gdzie nie wykształciła się kultura teatru, taka jaką widzimy na przykład w Nowym Yorku bardzo niewielu mieszkańców przemieszcza się, aby docenić architekturę dzisiejszego teatru. Orpheum jako niezwyklej obiektu historycznego po bardzo szczegółowej renowacji, która przywróciła jego oryginalny wygląd i świetność wrócił do task, w niezmienionej formie, oddając hołd tradycji, służy miastu aktualnie pięciomilionowemu.

Tradycja ta często przycmiona jest blaskiem nowoczesności, ształem rozwoju technologicznego, gdzie wszystko może być zreplikowane, zdigitalizowane i odtworzone w dowolnym miejscu i czasie. Muzyka nie zna dźwięku, który nie możemy usłyszeć za pomocą technologii. Technologia video doprowadziła do tego, że zamiast wyjść do kina wyciągamy z kieszeni telefon czy tablet, aby zaspokoić nasze potrzeby kinematograficzne. Podobnie stało się z książką, po której papierową wersję sięgają już teraz jedynie prawdziwie dinozaury, absoluci fanatycy zapachu papieru i szeleszczących stronic. Nawet dzieła sztuki łatwiej i dokładniej możemy obejrzeć w systemie cyfrowym. Jednak tradycjonaliści nadal uważają, że pewnych rzeczy nie da się zdigitalizować w taki sposób, aby zachowały autentyczność i spowodowały zamierzoną przez artystę reakcję. Ci zagubieni w świecie masowej produkcji powracają do początku, szukając autentycznego doświadczenia. Takim właśnie doświadczeniem może być teatr, oryginalne wnętrze, obecność innych ludzi oraz autentyczne przedstawienie nie pozbawione ludzkich błędów i potknięć – nieperfekcyjne. Wielu aktorów nie potrafi zagrać w prawdziwym żywym przedstawieniu. Nie potrafią nawiązać kontaktu z widownią, przyzwyczajeni są do kontrolowanego środowiska, umożliwiającego optymalny wynik. Dlatego wiele współczesnych przedstawień teatralnych projektuje się tak, aby widzowi wydawało się, że ogląda film. Często pomiędzy aktorami a widownią pojawia się technologicznie zaawansowany ekran uniemożliwiający interakcje z widownią – współczesną scenografią. To oddalenie się od publiczności powoduje, że kino ma większe szanse w wyścigu, którego teatr nie będzie w stanie wygrać. Dlatego przyszłość teatru musi opierać się na niepodważalnych walorach przedstawienia oraz architektury. Jednym z takich walorów teatru jest tradycja – tradycyjny teatr, zakuty w kajdany przeszłości, patrzący w przeszłość jest ostoją tradycji i szacunku do dawnych kultur. Będzie on zawsze istniał w takich miejscach jak Broadway, w środowiskach akademickich czy nawet w Orpheum. Jego widownia doceni tradycyjne formy architektoniczne jego budynków i nie będzie się różniła od miłośników opery, baletu czy też filharmonii – będą edukowani, zamożni, ale, niestety ciągle należący do zanikających elit. Dlatego równoległym torem będzie musiał dążyć teatr adaptacyjny – częściowe odejście od tradycyjnych form teatru; nie będzie próbą imitowania doświadczeń kinowych, a raczej interaktywnym opowiadaniem, intymnym i indywidualnym. Coraz częściej spotykamy się z teatrem adaptacyjnym w formie teatru interaktywnego, teatru otoczenia czy też teatru ulicznego. Instalacyjne formy sztuki czy też fantomatyka (wirtualna rzeczywistość) skrzyżowane z teatrem oferują widzowi inne wrażenia wizualno-dźwiękowe, a przez to ulepszony rodzaj rozrywki⁴. I kiedy praojciec współczesnego teatru, Peter Bro-

⁴ S. Rose, 2005. Stage Manager, The Guardian. <https://www.theguardian.com/artanddesi->

ok, zrywając więzy z teatrem „gładkim i pięknym” i zмирzając w kierunku „teatru ubogiego” rzucił wyzwanie w swoim traktacie z roku 1968 pod tytułem *The Empty Spaces* (Puste Przestrzenie), zaczynając od frazy: „Mogę wziąć każdą przestrzeń i nazwać ją „gotą sceną”. Już wtedy widział nieograniczone możliwości teatru adaptacyjnego, dlatego też podkreślał, że teatr zaczął się od rytuału – obrzędku. W swoim teatrze, podobnie jak w każdym z czterech rodzajów teatru zdefiniowanych przez Brooka⁵, odchodząc od dekoracji i górnolotnej architektury, zachowując jedynie strukturę wnętrza teatralnego, stawia na ludzkie połączenie widza i aktora, a oprócz nich jedynym istotnym rekwizytem jest światło, które współczesna technologia ma potencjał zmienić w podwalinę wystroju (rys. 5).

Rys. 5. Teatr Petera Brooka [<http://www.bouffesdunord.com/en/the-theater/history>]

Fig. 5. Peter Brook Theatre [<http://www.bouffesdunord.com/en/the-theater/history>]

We współczesnych projektach centrów społecznych zatracono piękno architektury teatru i nie stworzono przestrzeni neutralnej, o której mówi Brook, a powstająca przestrzeń nabrała charakteru korporacyjnego – jest przestudiowana, przedobrzoną, „zimną i idealną, a co za tym idzie alienuje zarówno proces zachowawczy jak i twórczy, które zachodzą we wnętrzu o charakterze przejściowym i tymczasowym”. Dlatego przestrzeń odzyskana lepiej nadaje się dla teatrów tradycyjnych, które rozkwitają w środowiskach opartych na historiach. W projektach teatrów architektki nie zastępują istniejących elementów zimnymi nowoczesnymi formami, a raczej dają nowy wyraz istniejącej w nich historii, przedłużając życie dawnych form i podpierając je nowymi elementami komplementującymi to co już istnieje.

Powyższe słowa, nie pochodzą od reżysera Brooka, a raczej od londyńskiego architekta Steve Tompkinsa, współzałożyciela młodej firmy architektonicznej Haworth Tompkins. Do tej pory pracownia Haworth Tompkins pracowała nad teatrami w tak zwanej znalezionej przestrzeni i nauczyli się wykorzystywać to co już istnieje. Architekci i reżyserzy muszą płynnie rozumieć nie tylko abstrakcyjne wartości przestrzeni, ale także ich elementy konstrukcyjne. Może dlatego rzadko się rozumieją i może dlatego Brook do dzisiaj prowadzi swój teatr w opuszczonej XIX-wiecznej sali koncertowej na peryferiach Paryża. Utrzymuje, że żaden architekt nie stworzył jeszcze teatru, który mu się podoba i unikając możliwości, że jakość

<http://www.bouffesdunord.com/en/the-theater/history>
gn/2005/sep/26/architecture.

⁵ Teatr śmiertelny (deadly theater) – teatr tradycyjny, teatr święty (holy theater) – szukający nowego spirytualnego wymiaru dramatu, teatr ostry/brutalny (rough theater) – teatr ludu, teatr bliski (immediate theater) – stale zmieniający się i szukający radości w doświadczeniu (teatr Brooka).

przestrzeni teatralnej zaćmi jakość przedstawienia utrzymuje, że tradycyjny teatr najlepiej funkcjonuje w tradycyjnym wnętrzu. Może dlatego amerykański architekt Howarth Tompkin rzadko projektuje nowe przestrzenie teatralne. W przyszłości, w miarę rozwoju technologii, każde miejsce będzie mogło być teatrem, gdy wypełni je cyfrowo zaprojektowana scenografia oraz digitalne doświadczenie przed i po przedstawieniu. Holograficzne projekcje angażujące widza od chwili wejścia będą zarówno wprowadzeniem do spektaklu, jak i spektaklem. Technologia nie wyprze teatru. Urozmaici go, ulepszyc, wkraczając w przyszłość teatr pozostanie reliktem, obrzędem, rytuałem.

LITERATURA

- [1] Adamski J., 2000. Wstęp do Teatrologii, Tower Press, Gdańsk, źródło: internet/<http://biblioteka.kijowski.pl/adamski%20jerzy/teatrologia.pdf>
- [2] Brook P., 1995. The Empty Space: A Book About the Theatre: Deadly, Holy, Rough, Touchstone, ISBN:9780684829579
- [3] Brown K., 2014. The Top Ten Reasons Why Theatre is Still Important in the Twenty-First Century, TGC National Conference, czerwiec, źródło: internet/<http://www.tgcircle.org/2014/06/the-top-ten-reasons-why-theatre-is-still-important-in-the-twenty-first-century/>
- [4] Chabros K., Idee teatru Petera Brooka na przykładzie postaci Tierno Bokara, źródło: internet/<http://racjonalista.pl/kk.php.s,4624/q,Idee.teatru.Petera.Brooka.na.przykladzie.postaci.Tierno.Bokara>
- [5] Hartnoll P., 1992. (ed.) The concise oxford companion to the theatre. Oxford University Press, Incorporated, Oxford.
- [6] Rose S., 2005. Stage Manager. The Guardian, źródło: internet <https://www.theguardian.com/artanddesign/2005/sep/26/architecture>
- [7] Chengbei Xu, 2010. Peking Opera. Cambridge University Press, New York

HISTORIA LUBI SIĘ POWTARZAĆ, TEATR PRZYSZŁOŚCI PATRZY W PRZESZŁOŚĆ

STRESZCZENIE. W pracy rozważam, jakie modele architektoniczne mogą stanowić podstawę do projektowania budynków teatralnych, optymalnych do tworzenia przedstawień teatralnych w przyszłości. Rozważania te oparte są na domyślnych przyszłych kierunkach sztuk teatralnych na podstawie ocen specjalistów zajmujących się historią i przyszłością teatru.

Słowa kluczowe: przestrzeń teatru, teatr tradycyjny, teatr interaktywny, historia teatru, architektura teatru

HISTORY LIKES TO REPEAT ITSELF, THEATER OF THE FUTURE GAZING ONTO THE PAST

SUMMARY. The article ponders architectural models which can become formative ideas in the design of theater buildings optimal to create theatrical performances of the future. These thoughts are based on hypothetical directions in which theater develops based on expert opinions of scholars studying the history and future of theater.

Key words: theater space, traditional theater, sensation, history of theater, theater architecture